

Віват Г. І.,*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету***Філіпенко О. І.,***кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету*

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗВОРОТИ В ПОЕТИЧНОМУ ПРОСТОРИ ІВАНА СВІТЛИЧНОГО

Анотація. У статті заактуалізовано увагу на фольклорі як на значущому сегменті культури, що оприявнює глибинні духовні цінності народу та його цивілізаційний поступ загалом. Особливу увагу звернено на фразеологію як на окремий жанровий різновид фольклору. Відзначено, що багатою на такі мовні засоби є поезія Івана Світличного, які він майстерно вплітав у контекст своїх віршових творів, що, на думку авторів дослідження, надає його текстам індивідуальної виразності і своєрідної спрямованості. Зазначено у статті, що цей аспект творчості Івана Світличного мало вивчено, тобто незважаючи на те, що творчість Івана Світличного була опрацьована багатьма дослідниками, проте в тих дослідженнях більше звернено увагу на Світличного-літературознавця, критика, перекладача. Що ж до Світличного-поета, то таких праць є дуже мало, а відтак автори цієї статті вважають дослідження цього аспекту його творчості вартим уваги. Безпосередньо у цій статті йдеться про ті фразеологічні звороти, які Іван Світличний використовував, щоб яскравіше зобразити реальну дійсність тоталітарного суспільства з його обмеженнями, заборонами та жорсткими стосунками між владою і свідомими громадянами, які не згодні були підлаштовувати своє життя під ті заборони та перепони деспотичної влади. Зазначено, що в поетичному просторі Івана Світличного наявний фразеологічний контент як української, так і інших мов. Розглянуто у статті фразеологічні звороти з українського фольклору, якими автор окреслював свої переконання про стосунки митців і тоталітарної влади. Задіяно також лінгвістичні контамінації, які автор майстерно використовував для акцентуації уваги читача на актуальних питаннях описуваних ситуацій. Цікавим є й використання поетом паремій про тварин, тобто таких, де людські вади, риси характеру, недоліки тощо порівнюються із окремими тваринними рисами, поведінковими характеристиками, як-от: «заяча душа», «ні за цапову душу», «корова язиком злизала», «покірне телятко дві мамки ссе», «з поганої вівиці – хоч вовни жмут» тощо.

Оскільки латинська мова у великій мірі виконала роль донора для формування фразеологічного корпусу багатьох мов, то не обійшла вона стороною й українську. Іван Світличний заангажував латинські фразеологізми і в своїй творчості, зокрема ті, які пропагують гідну поведінку людини в суспільстві та поважне ставлення до людської особистості. Задіяно у творчості поета й біблійні фразеологізми, зокрема ті, що зафіксовано в основному в чотирьох Євангеліях та у Книзі Екклесіястовій.

Ключові слова: фразеологічні звороти, контамінація, поетичний простір, біблійні цитати, латинські фразеологізми.

Постановка проблеми. У житті кожного народу фольклор є значущим сегментом культури, що оприявнює його глибинні духовні цінності та цивілізаційний поступ загалом. Фразеологію класифіковано як окремий жанровий різновид фольклору, який у свою чергу поділяється на різні жанрово-стилістичні сегменти. Прислів'я, приказки, стійкі словосполучення та різноманітні афоризми можна зарахувати до фразеології у широкому розумінні цього поняття. Фразеологія, як розділ науки про мову, збагачує лексику, виразноє гостроту й тематичне розмаїття мовленнєвої творчості народу. Недарма ж митці слова часто використовують перлини народної творчості, органічно й доречно вплітаючи їх у свої твори.

Як відомо, у поетичному тексті вагома роль зазвичай відводиться формі висловлювання, оскільки поезія є мистецтвом образу, сконцентрованого у слові, а відтак мовні засоби є значущим джерелом яке передбачає максимальне використання різноманітних мовних засобів. Особливо цікавими у цьому сенсі нам видаються паремії, що майстерно вмонтовані в віршові тексти, надаючи тим текстам гостроти й витонченості, а відтак концентрують увагу реципієнта на проблемах, заангажованих в тематиці вірша і є важливим складником цілісного образу, який відкриває шлях до якнайглибшого прочитання контекстуальних елементів поетичного тексту. Багатими на такі мовні засоби є поетичні твори Івана Світличного, тобто у поетичному просторі митця наявні фразеологізми, які він майстерно вплітав у контекст того чи того віршового твору, що надає його текстам індивідуальної виразності і своєрідної спрямованості. Саме дослідження ролі і значення фразеологічних зворотів у поетичних текстах Івана Світличного і є **метою** цієї праці.

Зазначена **мета** передбачає реалізацію таких завдань: 1) дослідити феномен функціонування фразеологічних зворотів у поетичному спадку Івана Світличного; 2) продемонструвати вплив латинських крилатих висловів на спосіб мислення Івана Світличного на підставі використання їх у його поетичному космосі; 3) осмислити глибинну суть біблійних цитат у поетичному опрацьованні митця.

Для отримання достовірних даних у роботі застосовано методи опису, індукції та дедукції, а також демонстраційно-порівняльний, компонентний і контекстуально-інтерпретаційний методи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іван Світличний – непересічна постать в українській літературі. Він був блискучим літературознавцем, літературним критиком, перекладачем і поетом. Перекладацьку творчість Івана Світличного досліджувала Ірина Добрянська. На матеріалі епістолярної спадщини Івана Світличного Наталія Загоруйко студіювала літературознавчу концепцію поета та його літературну критику. Як літературознавця-критика Івана Світличного студіювано також Ігорем Качуровським, Григорієм Костоком, Галиною Гайович, Тетяною Шестопаловою та ін. Леся Біловус опрацювала інтертекстуальні аспекти у творчості поета. Деякі напрацювання щодо творчості Івана Світличного є й у наших попередніх розвідках [1], [2]. Однак, незважаючи на те, що всі вищезазначені дослідники так чи так здійснили опрацювання творчості Івана Світличного, поки що не досягнуто повноти вивчення його творчого доробку, зокрема поетичного, оскільки свого часу поетична творчість Івана Світличного не привернула пильної уваги читача. Її «затінив» активний Світличний-критик, автор глибоких теоретико-літературознавчих досліджень. Вважається, що вчений як письменник – рідкісний феномен, отож «опінія читача була на боці першого» [3, с. 56].

Отже, у цій праці хочемо розглянути роль і значення фразеологізмів у поетичному просторі Івана Світличного, оскільки цей сегмент його спадщини, на нашу думку, є досить значущим і вартим уваги.

Виклад основного матеріалу. Особливістю поетичної творчості Івана Світличного є те, що переважна більшість його віршів мають присвяти або епіграфи. Таким чином автор чітко окреслює адресата або ситуацію, на якій зосереджує увагу реципієнта. Так, у вірші «Язык» перед текстом подано як епіграф крилатий вислів «Язык до Києва доведе», однак автор не просто подає цей вислів як приказку, а передає його у контексті діалогу, де відповіддю подає фразу «Кого до Києва, а кого до тюрми», своєрідно окреслюючи тлумачення цього вислову.

Варто зазначити, що є різні трактування цієї паремії і різні твердження про її походження. Так, якщо подати цей фразеологізм у вигляді приказки, тобто як стислий крилатий вислів без повчального значення («Язык до Києва доведе»), то зміст його трактують у позитивному сенсі: як необхідність цікавитися чимсь, розпитувати про щось, набиратися знань комунікативним методом. Однак цю приказку трактують по-різному, перетворюючи її на прислів'я додаванням до неї різних повчальних значень: «Язык до Києва доведе, а в Києві заблудить», «Доведе язык не тільки до Києва, але й до ки». У першому випадку зміст прислів'я можна трактувати як твердження, що життя у великому місті (світі) не є простим і в ньому можна погубитися: заблукати чи наробити життєвих помилок. У другому ж прислів'ї простежуємо попередження про негативні наслідки від недотримання мовленнєвого етикету при розмові або від надмірної балакучості. Саме за надмірну балакучість був покараний киянин у одній із версій походження цього начебто миролюбного вислову, тобто існує легенда, що у 999 році один киянин заблукав у степу, де й потрапив до половців. Коли ж ті спитали, звідки він, відповів, що з багатого, дуже гарного міста Києва. Та так розписав його

переваги й багатства, що половецький хан Нунчак вирішив Київ завоювати. Балакучого киянина він прищепив за язык до хвоста свого коня і так привів у Київ. Так нещасливого героя язык і привів до Києва [4].

Цікаво цю паремію потрактував також Іван Світличний: «– Язык до Києва доведе. / – Кого до Києва, а кого до тюрми». Поет розглянув цей фразеологізм у контексті правової ситуації антидемократичного суспільства: «Ідем у Київ, як прочани, / Крізь нетрі, безбач, крадькома. / А вождь – язичник, і дарма / До схими нехриста привчали. / Він без кісток! Він без керма! / Трубить речистими речами, / Січе словами, як мечами. / Не Київ жде його – тюрма. / Він – еретик. Мовчать не звик він. / Тож відкуси його і викинь / І йди у Київ навпрошки. / Та це вже піддавки, бзики: / Потрібен Київ без'язиком! / А язикам – Соловки!» [5, с. 31].

Автор окреслює тлумачення цього вислову в контексті ситуації, в якій знаходиться українське суспільство періоду панування радянської влади, тобто в ті часи, коли так зване вільнодумство було під суворою забороною. Навіть будь-які натяки на свободу слова чи думки було знищено в зародку. Тих осіб, які все ж наважувалися висловити незгоду з політикою партії та уряду, чекала сувора кара у вигляді ув'язнення з усіма його наслідками, а відтак тут наявні й інші паремії, можливо, у дещо зміненому вигляді: «язик – без кісток (що хоче, те й лопоче)»; «прикуси (свій) язык»; «тримай язык за зубами».

Як відомо, деякі паремії містять у собі злу і дошкульну іронію, тобто сарказм, де задекларовано відвертий вияв ненависті, осуду, презирства до зображуваних явищ, подій чи рис людського характеру. Саме таким гострим сарказмом переповнені останні рядки вірша Івана Світличного, у яких наявна констатація факту про відсутність можливості розвитку вільної думки в радянському суспільстві й сувору покару за будь-які спроби її висловлення: «Потрібен Київ без'язиком! / А язикам – Соловки!»

Проблему про значення правдивого слова і про небезпеку вільно оперувати ним у тоталітарній державі, якою був Радянський Союз, простежуємо й у деяких інших віршах митця, заактуалізовану через майстерно вмонтовані в поетичні тексти відповідні фразеологічні звороти. Наприклад, у вірші «Глядачі»: «Отелло душить Дездемону. / Хрипить приречена. Фінал. / А глядачі – пасив, загал. / Їм смерть – як проповідь з амвону. / ... / Смерть і плач / Вивищують, підносять душу... / Отелло Диздимону душить – / Мовчить, як в рот води, глядач» [5, с. 76]. А так ось у вірші «Моему землякові»: «Тому ім'я, тому сім'я / Язык на прив'язі тримає, / (А в того, крім сім'ї, й кума є) – / І правда в кожного своя [5, с. 55]. У поемі «Рильські октави» є теж кілька таких висловів: «Мовчав до посиніння, до нестями / І ладен був, щоб задушити крик, / Ковтнути непрожований язык». / ... / «А тих, кого в Сибір, на Колиму, / Як в прірву, гнали, хто поліг костями, / Тих пом'янути не було кому. / Про них Боян неложними устами / Мовчав, немов заціпило йому...» [5, с. 152].

Рядки, де згадано Бояна з «неложними устами», містять у собі елементи стародавності, що мало б піднести поетичність стилю, надати творові урочистості, але, на жаль, Боян, за змістом вірша, «мовчав, немов заціпило йому...». Словосполучення «немов заціпило» означає стан, коли людина втрачає здатність говорити. Таким чином автор критикує тих поетів, змальованих через образ мовчазного Бояна, які відмовилися від свого покликання співців правди.

«Великомовно мовчать» також ліричні герої деяких інших віршів поета-дисидента: «Гей ви, друзі-побратими, нерозлий-вода! / Ти, громадо, ніби пень, глухоніма! / Що за напасті у вас, яка там злигода, / Що для нас у вас і слова вже нема? / А було ж їх, доброзичливих добродіїв! – / Мед із уст і, хоч до рани, – добряки. / Тільки гримнуло з язого неба – й годі їм, / Посмикнуло велемовні язика. / Поховалися по шпарах душі заячі, На устах у них розкаяння печать. / І сидять, на білий світ не вилізаючи, / І мовчать великомовно, і мовчать...» («Не доходять ненаписані листи») [5, с. 134].

У останньому цитованому нами уривку вірша можемо спостерегти лінгвістичну контамінацію: «Мед із уст і, хоч до рани, – добряки». Контамінація (в лінгвістиці) – виникнення нового слова, його форми або виразу внаслідок зближення чи поєднання частин двох подібних слів, форм, виразів [1, с. 159]. Одним із різновидів лінгвістичної контамінації є такий, де кілька фразеологізмів, приказок або інших паремій об'єднують у одну, щоб підкреслити безглуздість ситуації, її сміховинність, абсурдність. Наявні такі приклади використання контамінації і в деяких інших поетичних творах Івана Світличного: «Ви ж були мені нерозлий-брати, / Я ж до вас без облуди, / Не резон мені шкуру свою берегти, / Барабана з неї не буде». («Архімед») [5, с. 144]. Або: «Пощо страсті, коли кругом / Всі собою і світом горді, / П'ють амброзію-самогон / Мочеморди!» («Архімед») [5, с. 145]. Або: «Ти кинула своє життя. / І душу гвалтом рвуть на шмаття / Самопокаянні прокляття, / Самопрокльонні каяття». («Епітафія») [5, с. 65].

Існує в українському фольклорі багато паремій про тварин, тобто таких, де людські вади, риси характеру, недоліки тощо порівнюють із окремими тваринними рисами, поведінковими характеристиками, як-от у вищезазначеному творі поета: «Поховалися по шпарах душі заячі...» [5, с. 134]. Подібними характерними особливостями («заячими серцями») наділяє поет українське суспільство радянських часів, яке мовчки чекає свого кінця, й у вірші «Тюрма»: «І світ – ідилія сама. / І люди – стовпице моголів / З кокардами, а серцем голі: / Кричать, а мова в них німа / Полуда очі заступила, / На світ їм глянути несила, / Всі ждуть... початку чи кінця? / Відпущення гріхів чи страсти? / І гупають об ребра-грати / Безвинно заячі серця» [5, с. 33]. У іншому випадку ідеться про слухняність і пристосуванство: «А він, здоровий глузд, на те й здоровий, / Що із лайна видобуває сене, / І, як теля слухняне, дві корови / Здоровий глузд – дай Бог здоров'я! – ссе». («Рильські октави») [5, с. 153].

Фразеологічних зворотів такого типу у поетичній творчості Івана Світличного є багато: «Хіба ж бо прів і дувся я / За актуальний зміст, / Щоб вся моя продукція, / Звиняйте, псу під хвіст?» («Супліка графомана-демократа») [5, с. 141]. Або: «Я мішух? / А тому лише сльози ллю. / Що мене за дроти, за грати? / Грішний, каюсь, не люблю / Ні за цапову душу вмирати». («Архімед») [5, с. 142]. Або: «І все ж я, випаденець, під замком / Сиджу собі, некондиційний виплід, / Складаю іспит на циганський випіт / (Колись би вже – корова язиком)». («Випадковий сонет») [5, с. 54]. Або: «Покарай же немилосердно / зухвалу, / щоб не мали / прикладу смерди. / Викорчовуй крاملу під корінь! / Бо попустиш віжки – / і від влади Твоєї / і твоїх законів / залишаться ріжки та ніжки». («Тражим кажнъавань») [5, с. 66]. Або: Тож хай лунає сміх: погана / Вівця, а й з неї – вовни жмут. / Герої – й ті тремтять зі

страху. / Одначе я не гну хвоста. («Моя, може, остання пісня») [5, с. 321].

Іноді у фольклорі трапляються паремії, де згадано клички тварин (зооніми), за якими стає відомо, про яку саме тварину йдеться. Типовими для собак, наприклад, є клички Бровко, Рябко, Сірко. Наявні такі фразеологізми й у поезії Івана Світличного, де він із сарказмом відгукується про деяких своїх колишніх приятелів та про людські права в тоталітарній державі: «Святому братству верен я». / А братство... Де воно? Немає. / Той у Сірка очей найма, – / Того тягар пошан зім'яв». («Моему землякові») [5, с. 55]. Або: «Відбій! – якого їм відбою? / Вступає глупа ніч в права, / І тиша – сіра, нежива – / Свинцем. Відбій? Ха-ха! Рябої / Кобили сон. Твої права...» («Відбій») [5, с. 24].

Прислів'я: «було би корито, а свині знайдуться» або «на повне корито свині знайдуться» означає, що на будь-яке добро знайдуться охочі і часто вони ведуть себе некоректно, тобто «по-свинськи», звідси й виник образ корита, оскільки з корита, як правило, годували свиней. Вислів «дбати про власне корито» вказує на зневажливе ставлення мовця до людей, що дбають лише про власні інтереси. Саме у такому контексті вживає цей фразеологізм Іван Світличний у вірші «Посполиті»: «Та й вдагне ж плем'я – посполиті, / Не посполиті – благодать! / Кістками вимощена гать, / Канали, кровію политі, / До суду-віку простоять. / А посполиті – малим ситі, / Аби не порожньо в кориті, / Рубають ліс – тріски летять, / Летять тріски – й дуби з трісками, / Кістки – і голови з кістками. / Відьомський шабаш! Дикий стрес! / Трищать хребти і гнуться спини... / Ніхто, ніяк, нічим не спинить / Людьми угноєний прогрес» [5, с. 106]. Ідеться в цьому вірші не про якихось рядових людей, а про державних мужів, які за своїм службовим призначенням мали би дбати про інтереси громади, а не лише про власні вигоди, як вони то роблять. Також у цьому вірші, крім обговорюваної паремії, наявна й інша: («Ліс рубають – тріски летять»), яка в унісон із попередньо підкреслене байдухе ставлення державних мужів («посполитих») до людських дол, бо дбають вони не про людей, але лише про своє благополуччя навіть за рахунок страждань інших людей.

Як можемо спостерегти, Іван Світличний у своїх віршах використовує в основному фразеологізми з українського фольклору. Наприклад, про кума, якому варто спуститися на дно, або про Макара, який телят кудись там не ганяє тощо: «Кажуть: куме, не трать / Сили, спускайся на дно. / Кажуть: вже стільки втрат, / Що – чи не все одно? / Плюнь, кажуть, і розітри. / Ясно ж: діло – табак. («Цветаєве») [5, с. 131]. Або: «У сні – свобода: без цензури, / Без кодексу й прокуратури / Твори, мели, варякай все, / Що хочеш... Поки твій сусіда / Про ту крاملу не провідав. / А там... Макар телят пасе...» («Свобода сну») [5, с. 42]. Або: «За таку крاملу в нас / Запроторюють негайно, / Де й Макар телят не пас». («Стій або системаа тлумачення») [5, с. 637]. Однак наявні у його творчості фразеологічні звороти й із іншомовних джерел, як от, наприклад, із латиниці чи з Біблії.

Вплив латинської мови на формування та розвиток лексичного фонду багатьох європейських літературних мов є фактом незаперечним, оскільки протягом багатьох століть вона залишалася мовою освіти й науки. Латинська мова також у великій мірі виконала роль донора для формування фразеологічного корпусу багатьох мов, тобто фразеологічний фонд латинської мови містить численні прислів'я та приказки,

які вживаються в інших мовах як у перекладній формі, так і як прямі запозичення [1, с. 196].

Іван Світличний, людина неабиякого кругозору, глибини знань та поетичного таланту, володів багатьма мовами, робив переклади поетичних творів різних іншомовних авторів. Використовував поет і латиницю у своїй творчості. Зустрічаємо, наприклад, у його поетичних творах фразеологізм «істина в вині», яка існує в латиниці в різних варіаціях. Цей широковідомий вислів, автором якого є Пліній Старший, «*in vino veritas*» (істина в вині), трактують по-різному і він навіть має відповідники в українському фольклорі («вино розв'язує язика» або «що у тверезого в голові (на умі), то в п'яного на язичі»). Саме так в основному трактують цей вислів Плінія Старшого, оскільки вважається, що, випивши вина, людина втрачає пильність і розказує свої потаємні думки, тобто говорить те, що думає (правду, істину) або робить такі речі, які б не дозволила собі у тверезому стані, тобто втрачає контроль над поведінкою і набуває відповідної свободи в учинках [2, с. 121]. Щоправда, є й інше трактування цього вислову, коли він подається не в усиченому, а в повному варіанті. Наприклад такий: «*in vino veritas in aqua sanitas*» (істина в вині, здоров'я у воді). Тут він є показово-повчальним, набуваючи притчового відтінку. Негативного трактування набуває цей фразеологічний зворот у такому варіанті: «*in vino veritas multum mirgitum*» (істина в вині не раз тонула). Саме з такого кута зору трактує цей вислів Іван Світличний: «Грішним – муки на вогні, / Ну а в рай – дівчата / та любителі в вині / істину вбачати». («Поминальний день») [5, с. 329]. Або: «Між бочками – / Ми з жінками, / Котрі роблять нас батьками: / Плодять жвавих товстунів. / Наші діти / Будуть вміти / З пелюшок ще розуміти / Істину, котра в вині». (Вселенська оргія») [5, с. 329].

Варто зазначити, що більшість античних висловів мають у своєму змісті повчання, тобто часто сприймаються як притчі, як квінтесенція здорового глузду, вишуканості, мудрості [1, с. 99]. Так, скажімо, вислів «*Mens sana in corpore sano*» (у здоровому тілі здоровий дух), що пропагує здоровий спосіб життя і адекватне мислення, позитивно сприймають у всьому світі. Іван Світличний, відштовхуючись від цього фразеологізму, ніби продовжив думку, наголошуючи на негативному впливі п'янства та бездумної і навіть підлої поведінки людини в суспільстві: «В ситім тілі – ситий дух, / В п'янім тілі – п'яний, / А як в тіла псячий нюх, / Дух – вірнопідданий». / Тіло! Не зганьби мене, / Майся – ти ж це можеш – / Гонорово, щоби я / Не втратив образ Божий». («В ситім тілі – ситий дух...») [5, с. 36].

«*Quod licet Jovi, non licet bovi*» (що дозволено Юпітеру, не дозволено бичу) – під таким заголовком написав Іван Світличний вірш, у якому висловлює своє невизнання правильності політики владців у тоталітарній державі, яке вони присвоїли собі на підставі сили і можливості беззастережно застосовувати її, порушуючи людські права незгодних із ними особистостей: «– Ну хто ти проти влади? Гнида. / Хотів основи потрясти!!! / – А ти? – питаю я. – Хто ти? / Що правиш іншим панахиди / І тешеш мари і хрести? / ... / Мовчиш? Заціпило? Ні слова? / Мов квочка всівся на основах, / За право взявши власний бзик, / І кидаш слова на вітер. / Та ти, між іншим, не Юпітер. / І я, між іншим, теж не бик» [5, с. 27].

«*Homo sapiens*» (людина розумна), «*Homo ludens*» (людина, що бавиться), «*Homo faber*» (працьовита людина),

«*Homo hebes*» (обмежена людина), «*Nihil hominum*» (нікчеми) – такі визначення до образу людини вживає Іван Світличний у поемі «Архімед», написаної під враженням від Плужникового твору «Галілей»: «Ви – образці? / Нехай. / Ну, а ми – не люди? / Всі ми – ви і вони – хто ми? / *Homo sapiens*? / *Homo ludens*? / *Homo faber*? / Яке ж ми homo? / Та й чи homo, ми взагалі? / Коли генії і герої / Благоденство по всій землі / Кроплять братньою кров'ю? / *Nihil hominum*! / Страховидла! / Дикі монстри – / Остогидло! / Осточортіло! / Осто...» [5, с. 145]. Подаючи латиницею образ людини в низхідній градації значень, Іван Світличний із жалем констатує факт деградації людської особистості в тоталітарному суспільстві, що й підтверджує наступними рядками: «Homo цілить у мій кримінальний лоб / (*c'est la vie*, всі ми люди). / Цілить в серце крамольне і вперте. / Щоб – наповал, як команда буде. / Homo й сам – автомат» [5, с. 146]. А далі поет наголошує, що ліричний герой його поеми не хоче «самогонного щастя» і «самочинного раю», створених п'яними деградантами, а відтак категорично не погоджується із твердженням жорстоких пристосуванців, які виправдовують свої злочини фразою «*c'est la vie*» (таке життя): «Я не вірую в правду пророчу, / Самогонного щастя не треба мені! / Самочинного раю не хочу! / К чорту всі ваші «*c'est la vie*!» / Чим я винен, / Що в дурній моїй голові – / Рудименти звини? / Що ви правите їх на рівні? / Убезпечуєте від збочень? / А вони – Хоми невірні, / А вони – не хочуть, / І не буде з них прямої. / Тільки чом я радити мушу, / Що колись за ті звини гнули хребти, / А тепер – тільки душу?» [5, с. 147].

Як бачимо, тут автором подано не лише латинські фразеологізми, а й біблійний також («Хома невірний»). Хома невірний – це той, хто не вірить, тобто людина, яку важко в чомусь переконати. За Біблійними описами, апостол Хома не повірив розповідям про воскресіння розп'ятого Христа. Він сказав, що переконається в цьому лише помацавши рани від цвяхів на руках Христа. Тоді йому явився Ісус Христос і сказав: «Подай перст твій і подивися на руки мої, подай руку твою і вклади в ребра мої, – і не будь невірний, а вірний». (Євангеліє від св. Івана, 20: 27) [6].

Біблія позначилася на розвитку світової літератури та культури загалом, забезпечуючи їх інтертекстами (метафори, порівняння, алегорії, афористичні висловлювання, притчі тощо). Світова культура в усі часи зверталася до біблійно-християнської тематики, інтерпретуючи біблійні образи, мотиви, сюжети, узгоджуючи їх із сакральним змістом Біблії [7, с. 87]. Поезія Івана Світличного теж збагачена біблійними фразеологізмами. Так, у вірші «Покаяння» ліричний герой твердить, що хотів-таки в рай пробратися крізь вушко голки: «Я, звичайно, верблюд. Я підступно й злочинно / В вушко голки циганської ліз, як маньяк. / А питаєте, чом? Та хотів самочинно / Контрабандою в рай прошмигнуть на дурняк» [5, с. 320], що відсилає до Біблійного твердження: «Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти» (Євангеліє від св. Матвія 19:24) [6]. А ось у вірші «Ностальгія» поет згадує по «хліб насущний»: «І трудодні, й двожилні тижні. / І січка-дріботня секунд / (Дамоклів меч на волоску!). / Й куранти вічності всевишні. / І пірамідами піску / Віки й віки скоропостижні, / Насущні хліб і сіль престижні / Для лицарів і для паскуд» [5, с. 39]. Цей фразеологічний зворот

можна трактувати як метонімію або її різновид, синекдоху. Через образ хліба насущного (щоденного) тут передано потребу людини в щоденному прохарчуванні, яке є основою існування будь-якого живого організму. Джерелом цього загальноживаного фразеологізму є Біблія, слова з молитви «Отче наш...» (Євангеліє від св. Матвія 6: 9, 10, 11, 12, 13) [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасне послугоування фразеологічними зворотами є вільним, адаптованим до тієї чи тієї комунікативної ситуації. Вони можуть бути серйозними, навіть суворими, або жаргівливо-іронічними, настановчими, попереджувальними, застерігальними, повчальними тощо. У будь-якому випадку такі крилаті вислови збагачують мову, посилюють емоційний ефект сказаного, акцентують увагу на важливих життєвих проблемах, що складають посутню частину життєвого процесу людини. Вмонтовані ж у поетичні твори фразеологічні одиниці набувають оригінального трактування.

Мова поетичних творів Івана Світличного рясніє багатогранними фразеологічними зворотами, що свідчить про образність мислення поета, гостроту думки, витонченість та неповторний стиль його поетичної мови. У його віршах відтворено почуття любові до рідної землі, ставлення до праці, науки й освіти, свободи слова і думки, поваги до людини і ненависть до деспотичної влади. Вважаємо, що опрацювання фразеології, майстерно й доречно вмонтованої в поетичні твори, надають тим творам оригінальності й особливого звучання. Вивчення поетичного простору будь-якого митця з цього кута зору у перспективі може бути цікавим і плідним для кращого розуміння його задуму.

Література:

1. Віват Г. І. Їжа в пареміях: на перетині культур (монографія). Одеса: ВМВ, 2017. 296 с.
2. Віват Г., Ольховська В. In vino veritas (амбівалентність образу вина та двоїста характеристика процесу його споживання в різних культурах світу). *Густативно-сапористичні модули української та світової культури*: колективна монографія / [за заг. ред. Г. Віват]. Одеса: ФОП «Белій А.С.», 2020. С. 111–123.
3. Іванисенко В. П. Він дарував нам світло (І. Світличний у контексті 60-х рр.). *Дніпро*. 1995. № 7-8. С. 53–61.
4. Еверест філології. Язик до Києва доведе. Режим доступу: http://tsybulyanskabigmirnet.blogspot.com/2012/03/blog-post_17.html
5. Світличний Іван. Твори поезії, переклади, публіцистика. 2012. 791 с. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Svitlychnyi_Ivan/Tvory_poezii_pereklady_publitsystyka.pdf
6. Біблія. Книги святого письма Старого й Нового Заповіту. *Біблія. Книги Нового Заповіту – Об'єднання біблійних товариств*. 1990. 1253 с.
7. Віват Г. І. Концепція множинності інтертекстуального дискурсу у творчості поетів-дисидентів (І. Калинець, М. Руденко, І. Світличний, В. Стус): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2011. 38 с.

Vivat G. Filipenko O. Phraseological inversions in the poetic space Ivan Svitlychny

Summary. The article updates the focus on folklore as a significant segment of culture, which reveals the deep spiritual values of the people and its civilizational progress in general. Special attention is paid to phraseology as a separate genre type of folklore. It is noted that the poetry of Ivan Svitlychny is rich in such linguistic means, which he skillfully weaved into the context of his poetic works, which, according to the authors of the study, gives his texts individual expressiveness and a unique direction. It is noted in the article that this aspect of Ivan Svitlychny's work has not been studied much, that is, despite the fact that Ivan Svitlychny's work has been studied by many researchers, in those studies more attention is paid to Svitlychny, a literary critic, critic, and translator. As for Svitlychny the poet, there are very few such works, and therefore the authors of this article consider the study of this aspect of his work worthy of attention. This article directly deals with those phraseological turns that Ivan Svitlychny used to more vividly depict the reality of a totalitarian society with its restrictions, prohibitions and rigid relations between the authorities and conscious citizens who did not agree to adapt their lives to those prohibitions and obstacles of despotic power. It is noted that the poetic space of Ivan Svitlychny contains phraseological content of both Ukrainian and other languages. The article examines phraseological turns from Ukrainian folklore, with which the author outlined his beliefs about the relationship between artists and the totalitarian government. Linguistic contaminations are also involved, which the author skillfully used to focus the reader's attention on the actual issues of the described situations. The poet's use of parems about animals is also interesting, that is, those where human defects, character traits, shortcomings, etc. are compared with individual animal traits, behavioral characteristics, such as: «hare's soul», «not for a goat's soul», «the cow licked its tongue», «a submissive calf will suck two mothers», «from a bad sheep – even a bundle of wool», etc.

Since the Latin language largely played the role of a donor for the formation of the phraseological corpus of many languages, it did not bypass the Ukrainian language either. Ivan Svitlychny also used Latin idioms in his work, in particular those that promote dignified behavior of a person in society and respect for the human personality. Biblical idioms are also used in the poet's work, in particular those recorded mainly in the four Gospels and the Book of Ecclesiastes.

Key words: phraseological turns, contamination, poetic space, biblical quotations, Latin phraseological units.